

Цитування:

Сіверс В. А., Бугайова О. І. Виміри людської творчості в контексті порівняльного аналізу праць М. Гайдеггера та А. Бергсона. *Культура і сучасність* : альманах. 2023. № 1. С. 9–16.

Sivers V., Buhaiova O. (2023). Dimensions of Human Creativity in the Context of Comparative Analysis of the Works of M. Heidegger and H. Bergson. *Kultura i suchasnist: almanakh*, 1, 9–16 [in Ukrainian].

Сіверс Валерій Анатолійович,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри культурології
та міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-5291-2381>
siversval@ukr.net

Бугайова Оксана Іванівна,
доцент кафедри культурології
та міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-2084-3457>
obugayova@nakkkim.edu.ua

ВИМІРИ ЛЮДСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ ПРАЦЬ М. ГАЙДЕГГЕРА ТА А. БЕРГСОНА

Метою статті є обґрунтувати методологію творчості на основі порівняльного аналізу праць М. Гайдеггера («Джерело художнього творіння») та А. Бергсона («Творча еволюція»). **Методологія дослідження** базувалася на футурологічному, або ціннісно-футурологічному методі, що є авторською пропозицією В. Сіверса. Для визначення природно-генетичної спорідненості двох праць застосовано компаративістський аспект методології, що дав змогу виявити як спільні точки їхнього перетину, так і моменти розрізнення. У цьому методологічному контексті наявний авторський компонент бачення, де на перетині різних поглядів народжується нове знання, його мінливі та жадані контури, що є підходами до розуміння творчості. **Наукова новизна** статті полягає у зверненні до праці А. Бергсона «Творча еволюція» в контексті порівняльного аналізу з роботою М. Гайдеггера «Джерело художнього творіння». Це дало змогу зафіксувати перебування в стані самоусвідомлення і стверджувати, що будь-яка діяльність людини, яку вона виконала й осмислила в такому статусі, є свідченням і вказівкою на процес творення, але не доводить його. Вона тільки виявляє нового учасника, що споріднений із суб'єктом і в певний спосіб відокремлений від нього. **Висновки.** Доведено, що ми можемо пов'язувати людину з процесом творіння, творення та інстанцією Спостерігача. Творення відбувається щомиті з двох причин: воно вже відбулось, і воно не може припинитись. Адже ніщо не може існувати. Воно насправді спонукає до творіння, яке у виконанні людини має вигляд творчості. Його онтологічним засновком є присутність ніщо в «антипросторі». Воно створює тиск на простір з вимогою здійснення. І вже факт усвідомлення ніщо є транспозицією його у свідомість та умовою «істини сутності», тобто підставою пошуку сутності свідомості й основою самосвідомості. Інваріантом його є Спостерігач.

Ключові слова: М. Гайдеггер, А. Бергсон, творчість, міфотворчість, Спостерігач, Інший, ніщо, свідомість, самосвідомість, категорія, екзистенціал, розчинення, призупинка часу.

Sivers Valeriy, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Department of Cultural Studies and Intercultural Communications, National Academy of Culture and Arts Management; Buhaiova Oksana, Associate Professor, Department of Cultural Studies and Intercultural Communications, National Academy of Culture and Arts Management

Dimensions of Human Creativity in the Context of Comparative Analysis of the Works of M. Heidegger and H. Bergson

The purpose of the article is to substantiate the methodology of creativity based on a comparative analysis of the works of M. Heidegger (“The Origin of the Work of Art”) and H. Bergson (“Creative Evolution”). **The research methodology** was based on the futurological or value-futurological method, which is the author's proposal of V. Sivers. To determine the natural and genetic affinity of the two works, the comparative aspect of the methodology was applied, which made it possible to identify both their common points of intersection and points of distinction. In this methodological context, there is an author's component of vision, where at the intersection of different views new knowledge desired by every researcher should be born, or rather its changing and uncertain contours, which we call

approaches to understanding creativity. **The scientific novelty of the article** lies in the reference to H. Bergson's work "Creative Evolution" in the context of a comparative analysis with M. Heidegger's work "The Origin of the Work of Art". This helped to record being in a state of self-awareness and assert that any human activity performed and comprehended in this status is evidence and an indication of the process of creation, but does not prove it. It only reveals a new participant who is related to the subject and in some way separated from it. **Conclusions.** It has been proven that we can connect a person with the process of creation and the instance of the Observer. Creation happens every moment for two reasons: it has already happened, and it cannot stop. After all, nothing can exist. In fact, it prompts creation, which in human performance looks like creativity. Its ontological basis is the presence of nothing in the "anti-space". It creates pressure on space with the requirement of realisation. The fact of awareness of nothingness is its transposition into consciousness and the condition of the "truth of essence", namely the basis of the search for the essence of consciousness and the basis of self-awareness. Its invariant is the Observer.

Key words: M. Heidegger, H. Bergson, creativity, myth-making, Observer, Other, nothing, consciousness, self-awareness, category, existential, dissolution, suspension of time.

Актуальність теми дослідження. Якщо можна прийняти твердження, що нове народжується на межі вже відомого й усталеного для думки поля в результаті його перетину в обґрунтованій логіці авторського викладення, то завдання довести актуальність теми значно спрощується з урахуванням двох чинників: доведеністю актуальності попередньої статті [5], яка тематично й теоретично передувє цій і, власне, є обґрунтуванням методології творчості на основі аналізу праці М. Гайдеггера «Джерело художнього творіння» з усіма наслідками щодо вимог до її структуризації, зокрема як-то стан розробки проблеми та методологія її дослідження, та прямого продовження цієї актуальності в спробі філіації ідей щодо розуміння творчості в аналізі підходу А. Бергсона в праці «Творча еволюція» до описування творчого процесу в найбільш широкому та масштабному мисленнєвому охопленні. Це твердження також обґрунтовує компаративістський аспект методології, коли визначає природно-генетичну спорідненість двох праць, отже, спільні точки їхнього перетину, і водночас висвітлює моменти розрізнення. Оці останні впливають як з факту схоплення самого творчого процесу на різних етапах його здійснення, так і природно не повторюють способи бачення філософами цієї етапності. У цьому методологічному контексті слід також врахувати й неминучий авторський компонент бачення, де на перетині різних поглядів має народжуватись таке жадане для кожного дослідника нове знання, точніше його мінливі та непевні контури, які ми називаємо підходами до розуміння творчості.

Аналіз досліджень і публікацій. Вчені у своїх наукових студіях не раз робили спроби порівняти філософські концепції різних мислителів, зокрема й М. Гайдеггера. Так, науковиці Т. Власова, Ю. Макешина та О. Власова порівняли ідеї Гайдеггера й

Бергсона, які працювали приблизно одночасно: філософи з різних теоретичних позицій заклали основи для постмодерністського концептуального апарату, зокрема щодо аналізу темпоральності. Дослідниці дійшли висновку: у постмодернізмі вважають, що безпрецедентна акцентуалізація темпоральності – це заслуга Гайдеггера, проте саме Бергсон трансформував класичні модули часу й традиційні підходи до їх концептуалізації [1, 50–51]. Д. Петренко у своїй розвідці акцентував на понятті «подія», до якого звертався пізній Гайдеггер і котре розробляв у різні періоди Ж. Дельоз. Дослідник заперечує прогайдеггерівське походження поняття «подія» у філософії Дельоза, вказуючи на фрагментарну згадку в праці французького мислителя «Логіка смислу» (яку, на думку Д. Петренка, можна назвати «Логікою події») про Гайдеггера, та й то в контексті пародіювання його взаємопереходу «відсутності» й «присутності» як шизоїдної позиції [4, 86–94]. Дослідниця Н. Янішевська вказала, що люди здавна намагалися перетворити філософію на мистецтво, щоби вона була вільною творчістю і будувала свої істини не на доказах, а на внутрішньому переконанні, інтуїції. Нову лінію в розумінні мистецтва розробили, зокрема, А. Бергсон й М. Гайдеггер. У контексті мистецтва як вищої форми пізнавальної діяльності А. Бергсон вищою формою інтуїції визнає естетичну інтуїцію художника, у якій справжня прірва між об'єктом і суб'єктом пізнання; при цьому оригінальність твору мислитель визнає не лише першим, а єдиним критерієм його художньої цінності [6, 88]. Тож аналіз порівняльних характеристик філософських концепцій різних мислителів засвідчив, що зіставлення розуміння творчості в підходах М. Гайдеггера й А. Бергсона потребує більш ґрунтовного опису.

Метою статті є обґрунтувати методологію творчості на основі порівняльного аналізу

праць М. Гайдеггера («Джерело художнього творіння») та А. Бергсона («Творча еволюція»).

Виклад основного матеріалу. Окреслений раніше [5] ціннісно-футурологічний метод у цьому випадку також отримує нагоду бути проясненим. Це прояснення відбувається не прямим і тому традиційно досить брутальним способом членування самого матеріалу дослідження болісним використанням досить тендітних категорій, а їх називанням й авторським дозволом на самоманіфестацію та розчинення в матеріалі дискурсу. Адже вони, ці категорії, фактично є не інструментами аналізу, а його учасниками. Тому можна сказати й так, що вони досить обережно виявляють себе в ході їхнього застосування в спосіб, який позначений словом «розчинення». Такий вступ шляхом вказівки на основні категорії розгляду підводить нас до аналізу стану розробки самої проблеми, у нашому випадку – проблеми творчості. Отже, це категорія самого «розчинення», яка контроверсійно співмірна у своїй транспозиції або умоглядній іпостасі з поняттям «розрив», яке зумовлює необхідність поняття «подія» та категорії «екзистенціал» (від пізньолат. *exsistentia* – існування). Екзистенціал як поняття вперше в науковий обіг увів К. Ясперс [12], а найбільш чітко виразив М. Гайдеггер у роботі *Sein und Zeit* [11], хоча він сам від нього чи то відмовився, чи то з певного моменту уникав у своєму філософському дискурсі. М. Гайдеггер екзистенціалами визначав «буття у світі», «буття з іншими», «забігання наперед», «страх», «рішучість» й ін. – тобто буття, яке людина усвідомлює, аналізує і відчуває, розуміючи його кінцевість (смерть). Саме час (минуле, сучасне, майбутнє) мислитель вважав найсуттєвішою характеристикою буття. Специфічність екзистенції людини вбачав у її постійному спрямуванні в майбутнє та особистій відповідальності за все, що відбувається з нею та іншими людьми. У міру свого філософського розвитку Гайдеггер перейшов до аналізу ідей, що виражали не стільки особистісно-моральну, скільки безособово-космічну суть буття: «буття і ніщо», «приховане і відкрите буття», «земне і небесне», «людське і божественне». Якщо в ранніх роботах Гайдеггер прагнув вибудувати філософську систему раціонального осягнення буття, то згодом проголосив неможливість цього. У більш пізніх роботах мислитель не використовував поняття екзистенціалу. Проте спосіб філософствування Гайдеггера й низку запропонованих ним екзистенціалів продовжили розробляти інші мислителі, зокрема французи Ж. П. Сартр [15] і М. Мерло-

Понті [14], німець О. Ф. Больнов [13] та ін.

Ще однією є категорія «затримка часу», введення якої хоча і є цілком результатом авторської пропозиції, все ж таки можливим чином обґрунтовується в тексті і не є суто новаційним. Зокрема, можемо послатися на досліді, а головне, на їхню інтерпретацію науковцями з іспанського Університету Саламанки, які висунули теорію про плин часу: вони припускають, що не Всесвіт безперервно розширюється під впливом темної матерії (за загальноприйнятою думкою), а час постійно сповільнюється, і в далекому майбутньому він повністю зупиниться; такий процес відбувається настільки поступово, що люди цього не помічають [9]. Деякі вчені стверджують, що час виник під час Великого вибуху, тому так, як він народився, він може й зникнути. Професор Оксфордського університету Роджер Пенроуз та вірменський астроном Ваха Гурзаян знайшли докази існування Всесвіту до так званого Великого вибуху, який науковці вважали умовною подією створення системи галактик [3]. Водночас, сам факт суто фізичного ефекту «затримки часу» в контексті статті слід розглядати з позицій того самого екзистенціалу, а саме як «модуси буття світу в його нерозривному зв'язку з буттям людської свідомості» або, що те саме, модуси буття людської свідомості в його злитті зі світом. Тобто враховувати, що мається на увазі не протистояння дослідника предмету, а їх розчинення, за якого зовнішнє як умоглядна концентрація, інтенція свідомості, зосереджене на межі сприйняття окресленої в досліді реальності та має бути розглянута в процесуальності її подолання. У результаті маємо вже фактично протилежне розуміння означеної затримки: це не ефект «сповільнення часу» з його подальшою зупинкою в умовній перспективі фізичного процесу, що розгортається начебто для дійсного Спостерігача-дослідника в результаті поміщення його на межу сингулярності в умоглядному «горизонті подій», а саме розчинення Спостерігача, якими є розглянуті в контексті статті самі мислителі М. Гайдеггер та А. Бергсон. Згадування імені Роджера Пенроуза, який розвиває теорію квантової свідомості й у цьому випадку вказує на існування Всесвіту до Великого вибуху постає тільки очевидним, хоч і непомітним на перший погляд ствердженням користування свідомістю принципом «затримки часу» саме в згаданому вище розумінні.

А тепер ще раз щодо прояснення використаної методології. З огляду на контекст,

у якому розглянуто феномен затримки часу, можна й потрібно зауважити, що філософсько-умоглядна затримка часу, на відміну від фізичної, має геть інший сенс, хоча й це теж не менш дивовижно, бо вони не тільки пов'язані, але й, відповідно до духу самого тексту, розчиняються одне в одному. Ідеться про те, що умоглядний стан затримки часу є насправді дієвим чинником впливу на всю ситуацію, але сила, що керує нею, розгортається ізсередини, а не протистоїть Спостерігачеві, від якого будується і розгортається означений план реальності [5]. За такого підходу розвинута далі ціннісно-футурологічна методологія отримує підтвердження в тому аспекті, що смисли внутрішнього бачення не протистоять один одному як протилежні сили, а, діючи в синергії думки, сприяють її оптимізації та гармонізації, що, зрештою, створює стійку ціннісну модель впливу на іншу свідомість. Так саме й торується шлях переконання у створенні пізнавальної картини світу. Інша справа, що базові підстави, засновки цієї картини кожного разу мають певні градації і відмінності, накопичення яких або підсилює, або спростовує саму картину. Однак це твердження цілком вписується в методологію розуміння творчості, представлену в тексті.

Методологія розчинення категоріальної системи тексту в процесі впливу на свідомість читача демонструє суттєвий момент самої методології. Якщо апелювати саме до демонстрації і презентації її робочого моменту, застосування ціннісно-футурологічного методу не тільки доводить його дієвість і потрібність, але й наражає його автора на небезпечну критику, залишаючи самим критикам затишне поле відсутності власних пропозицій. Водночас такий ризик себе виправдовує, якщо врахувати аргументацію метра французької та світової думки Алена Бадью [7]. Він цілком обґрунтовано та послідовно в річищі означеної методології, але, можливо, несподівано для традиційного наукового викладу розкриває фактично інший аспект творчої еволюції вже не як механізму, а як живого процесу, що субстанційно-екзистенційно виявляється в беззахисності носіїв нового перед навалою традиційної нормативності знання, що за своєю природою намагається перше розчавити. Це має приблизно такий вигляд: процедура істини може виникнути лише завдяки певному розриву зі звичайною ситуацією, у якій вона відбувається – завдяки тому, що Бадью називає подією. Подія не має об'єктивного змісту, який можна було б перевірити. Те, що вона

«відбувається», неможливо довести, це можна лише ствердити або проголосити. Подія, суб'єкт та істина є аспектами єдиного процесу ствердження: істина проявляє своє буття через тих суб'єктів, які зберігають стійку вірність щодо наслідків події, яка відбулася в межах ситуації, хоча й не належала до неї. Вірність, відданість істині ведуть до чогось на зразок незацікавленого ентузіазму, занурення у виконання завдання або досягнення мети, піднесення, відчуття того, що ти причетний до чогось, що перевершує будь-які дріб'язкові, приватні або матеріальні зацікавлення. Істина приводить у рух суб'єктів: вони є «скінченними» точками істини, яка завжди «нескінченна», але водночас вони надають їй буквально, матеріально опору. Кожен суб'єкт є лише «об'єктивним» індивідом, звичайним смертним і стає «безсмертним» тільки через своє ствердження (або перетворення за допомогою) істини, яка набуває цілісності на рівні, що розміщується цілком поза межами його смертної об'єктивності.

Істина для Бадью пов'язана з логікою вірності, відданості чомусь: певному принципу, особі або ідеалу. Він наводить у характерно різноманітних реєстрах такі приклади: «войовничу концепцію апостольської суб'єктивності Святого Павла, яка існує лише завдяки проголошенню певної події (воскресіння Христа), що має універсальне значення, але позбавлена «об'єктивної» або усталеної важливості; якобінську або більшовицьку відданість революційній події, яка перевершує своєю суб'єктивною силою та загальним масштабом партикулярні дії, що спричинили її виникнення; сприйняття двома закоханими себе як любовних суб'єктів, «закорінених» лише завдяки відданості ефемерній події їхньої першої зустрічі; вірність митця або науковця напряму творчого пошуку, що з'явився внаслідок відкриття або розриву з традицією. У кожному із цих випадків унаслідок такої процедури істини матеріально утворюється «загальний набір», до якого належить лише найбільш безсторонній «вміст ситуації» [2].

Сенс розгляду праці Гайдеггера «Джерело художнього творіння», крім уведення свідомості в окреслену проблематику як її онтологічний контекст, полягає і в тому, щоб не втратити методологічну настанову, сформульовану при аналізі самої праці. Вона в самозаклику не застосовувати категорії, а розчиняти їх у тексті.

Зрозуміло, що такий підхід не можна

виконати повністю не тільки через його певну нестандартність, що прямо відкидає будь-яку методологічну схему, до якої звикла пізнавальна свідомість. Ще дві труднощі стають на заваді. Перша – була намічена в розгляді праці Гайдеггера: коли філософ охоплює унікальним стилем викладення момент становлення творення і його процесуальність, то в результаті показником його виконаності є феномен «призупинення часу». Тобто там, де зазвичай свідомість має сприйняти зовнішнє враження, інформацію, текст як причинно-наслідковий зв'язок, послідовність елементів, що певним чином вкладаються в пізнавальну схему її самої, філософ досягає саме стилем викладення ефекту подолання зовнішнього і входження у внутрішнє. Не важливо, що мають на увазі в цьому випадку під зовнішнім і внутрішнім. Воно завжди стосується психічної царини людини. Єдиний виняток, суто умовний, який, власне, підтверджує «правило», – випадок, коли Спостерігач свідомо залишається на орбіті зовнішнього. Тобто не бажає стати стороною взаємодії з реальністю і взяти участь у її подіях як «діюча речовина» або насправді суб'єкт дії.

Проте такий виняток у реальності, про яку йдеться, стає прецедентом творення світу, де домінує відчуження. Саме це «небажання» як негативний екзистенціал розглянемо далі у своїх наслідках як викривлення координат історії людини. Але зараз йдеться про інше. Подолання психологічної межі між зовнішнім і внутрішнім і є подоланням ілюзії об'єктивності часу. У результаті такого подолання і відбувається проникнення в царину образно-символічної взаємодії понятійно позначених сутностей. Це дає можливість схопити момент істини, що «промайнула в просвіті буття». Але це не схоплення привласнення. Це схоплення розчинення. Це схоплення у відповідний спосіб само містить у собі відбиток істини й тому має якість контекстної деруйнації, або ціннісної консервації: щось на кшталт відблиску вічності, який захищає її від дії часу, коли ефект його призупинення слабшає.

За такої постановки проблеми виникає інша. Тому друге міркування в тому, що ефект «призупинення часу» разом з необхідністю категоріально-методологічного розчинення в тексті та підкоренням руху як умові існування будь-чого, зокрема й самого тексту, вимагає вийти зі стану призупинення не просто через природний плин часу (хоча слово «природний» у такому контексті містить швидше соціопсихологічний сенс), але й у певний спосіб. А саме: потрібно визначити й вивірити

наступний крок так, щоб поєднання в ньому довільності вибору напрямку цього кроку та можливостей застосування самого методу (а тепер потрібно не обрати для використання методологічний зворот як зовнішній інструмент розгляду, а запропонувати інше формулювання, наприклад *крок розчинення*) впливало з «істини просвіту», але не закривало за собою сам просвіт. Таку властивість має відома праця А. Бергсона «Творча еволюція» (1907).

З попереднього розгляду випливає, що наступним кроком розчинення має бути проміжок між здійсненням і структурою, причому в структурі, яку Гайдеггер визначає трьома характеристиками: сукупність ознак, певна множина відчуттів, речовість, – ми не зможемо застосовувати жодну, оскільки сам предмет розгляду А. Бергсона не речовість як така, а, власне, здійснення.

Не будемо звертати увагу, що здійснення як поняття певним чином збігається з фундаментальною категорією філософської онтології – становлення. Справа в іншому. І становлення, і здійснення як такі потребують дискурсивного кульбіту, який завжди в історії його філософського виконання оголює прірву між суб'єктом дискурсу і його предметом. Адже досягнення «призупинки часу» потребує значних зусиль автора, щоб вивести якомога ширше коло Спостерігачів з орбіти зовнішнього в їхню власну внутрішню царину. Показником же досягнення такої «призупинки» є те, що праця не тільки залишається привабливою для критики, але й незмінно привертає увагу до роботи мислителя вже більше ніж століття.

Дійсно, адже йдеться про дві речі: по-перше, системний опис становлення як динамічного процесу, що фундаментально притаманний реальності; по-друге, про системний опис становлення, у якому зроблено спробу конкретного подолання в цьому описі розриву, прірви в розумінні живого та свідомого як таких усталених абстракцій, що історично створили цю прірву в способі, який викрив Гайдеггер у фінальній частині попереднього аналізу. А саме коли йдеться про феноменологічне сприйняття речі, що «огортає» її єдністю сприйняття в сукупності ознак, відчуттів і речовості й тим самим приховує будь-яку можливість розплести історично змішані та перекручені першовитоки її творіння.

Наголосимо, що в цьому фрагменті головним посилом є вказівка на крок розчинення, який зробив Бергсон у пропозиції «розведення» інтелекту й інтуїції, а не сенс самого «розведення». Зважмо й на те, що

німецький філософ, на відміну від французького, ніколи не брався оживити категорію «здійснення» еліксиром наукового віталізму, а швидше покладався на дива лінгвопоетичної міфотворчості, тоді як праця Бергсона є своєрідним зразком природничо-філософського аналізу із залученням найширшого наукового апарату – від еволюційної біології і фізики до філософії. Для нас важливо акцентувати на такому моменті: мабуть, існують межі можливого в масштабах узагальнення, доступні людині. Водночас їхнє спільне бачення дає надію на створення цілісності, хоча б її тіні.

Просто було б заявити, що там, де закінчується Бергсон, починається Гайдеггер. Але хоча в хронологічному порядку праця Бергсона написана раніше, водночас, там, де постає питання про остаточну крапку в проблемі походження, маємо в Бергсона життя і життєвий порив як даність, що зустрічається з матерією і протистоїть їй, а в Гайдеггера – безособові просвіт і ніщо, які стрибкоподібно переходять у річ, речовість, сукупність ознак, відчуття, виріб, черевики Ван Гога, але оминають таємничий крок розчинення у вигляді проміжної ланки творчості життєвого пориву шляхом вказівки на нього. Іншими словами, життєвий порив, матерія, інстинкт, свідомість – усе це ті категорії і поняття, що стали для А. Бергсона безумовною та аксіоматичною точкою відліку, хоча насправді вони є результатом незбагнено тривалого процесу творіння безособової сили, розглянутої в попередньому фрагменті при аналізі праці Гайдеггера [3]. Вони з'являються в міркуваннях самого Бергсона унікальною комбінацією його елементів, фінальним акордом яких є текст самого мислителя в усій повноті причин, підстав, обставин і наслідків його появи.

Пригадаймо, що Бергсон під життєвим поривом розуміє потребу у творчості. Цей порив постійно зіштовхується з обмеженнями, тому що має справу з матерією, тобто рухом, зворотним його власному; але він оволодіває цією матерією, яка є сама необхідністю, і намагається ввести в неї якомога більшу кількість невизначеності й свободи [8].

Далі слід підкреслити суттєву єдність поля існування сенсів двох філософів, у якому вони рухаються до просвіту істини. Ідеться про спільну рису стилю – міфотворчість. Тільки що ми вказували на наявність міфотворчості в стилі Гайдеггера як рису відмінності від стилю Бергсона. Але вона як фундаментальна стильова характеристика нікуди не зникає і в Бергсона. Адже це речовість входить таким чином у предмет викладення і розуміння

творчості, і вона не може бути наявною в Гайдеггера та відсутньою в Бергсона.

Отже, міфотворча складова творчості (гіпотетично творчості взагалі, але в нашому випадку – художньо-філософської) є проявом сутності предмету, про який ідеться, і здійснюється вона за рахунок авторського тексту. Тобто йдеться про ще один акцент, окремий розгляд якого буде зроблено пізніше. Зараз просто позначимо його. Він, як такий, що начебто впливає з пасажу про міфотворчість як стильову характеристику здійснення процесу художньо-філософської творчості (і будь-якої взагалі), може здатися несподіваним. Адже йдеться не про метафори й інші види тропів, а про спосіб виходу зі стану «зупиненого часу» кроком розчинення і повернення в нього або, краще сказати, постійного прагнення до нього й тому завжди нового досягнення стану «зупиненого часу».

Ідеться про фігуру Іншого, що постає тепер під іменем Спостерігача, але яку не треба плутати й ототожнювати з категорією самосвідомості. Порівняймо два уривки тексту Бергсона:

1. «Усе життя загалом, тваринне й рослинне, постає по суті зусиллям, спрямованим на те, щоб накопичити енергію і потім пустити її по гнучких, звивистих каналах, на кінці яких вона повинна виконати найрізноманітніші роботи. Цього й хотів досягти життєвий порив, проходячи крізь матерію. І він, без сумніву, досяг би цього, якби його сила не була обмеженою».

2. «З нашого погляду, життя загалом є начебто величезною хвилею, що поширюється від центру та майже по всьому колу зупиняється і перетворюється в коливання на місці: лише в одній точці перешкода була подоланою, імпульс пройшов вільно. Цією свободою відмічена людська форма. Всюди, за винятком людини, свідомість виявилась загнаною в глухий кут: тільки з людиною вона продовжила свій шлях» [8, 288].

Якщо наголосити на змістовній частині двох уривків, вона для цілей цього тексту в тому, що творіння Гайдеггера як боротьба ніщо із собою – невпинна, абстрактна й таємнича – перетворюється на енергію. Теж таємничу, але все ж таки більш знайому. Водночас важливо відзначити інше: в обох випадках ідеться про «спостереження за спостереженням»: автор спостерігає за Спостерігачем, а Спостерігач – за процесом. І здається, що обидва – один за одним. І це без урахування читача. Тобто філософи: автор тексту, у цьому випадку А. Бергсон, так само як перед цим таким Спостерігачем був М. Гайдеггер, начебто переповідають картину, що їм відкривається в процесі споглядання за

певною прихованою реальністю, але водночас вони, так само як і будь-який філософ-оповідач такого стибу, начебто самі до цього не причетні. Вони не можуть використати свої органи чуття, які в них такі самі, як в інших людей, для того щоб налаштувати їх на сприйняття цих картин і переповісти їх потім як такі, які можуть сприймати будь-хто навіть без додаткових зусиль. Згадаймо закінчення згаданої вище другої цитати: там життя дорівнює свідомості, яка, загнана в кут, тільки в людині знаходить продовження шляху. І ці люди, крім іншого, але теж на рівних правах з ними, – Гайдеггер і Бергсон.

Продовжимо рух життя крізь свідомість мислителів. У першій стислій цитаті Бергсона акцент навмисне зроблено на фразі «життєвий порив хотів досягти...». Тобто Бергсон мимоволі оживляє картину спостереження антропологічною характеристикою – екзистенціалом бажання. Це і є ціннісний слід, яким рухається і творення, і спостереження.

У другому фрагменті Бергсона йдеться про зміну формату чи масштабу бачення. Ми наче переміщуємося з точки зору самого життєвого пориву на рівень панорами здійсненого ним й одночасно фіксуємо результат – усюди зупинка в протистоянні з матерією, але в одному місці поява людини, тобто свідомості. Варто врахувати, що так Бергсон говорить, власне, про себе як представника людського роду з відповідної історичної дистанції.

У чому тут зв'язок із творчістю? Тільки в розумінні того, що Спостерігач як інстанція, що обов'язково наявна в процесі створення будь-якого смислового повідомлення, є представником гайдеггерівського просвіту в Людині. Саме у зв'язку із фразою, що хвиля життя, яка поширюється по колу та всюди знаходить перешкоди, але тільки в одній точці утворює феномен людської свідомості, свідчить на користь такої паралелі. Вона, насправді, якщо побачити її суттєві смислові контури, у тому, що йдеться про певну конфігурацію свідомості як суперечності.

Така суперечність визначає феномен, у цьому випадку людської творчості: ніщо, яке оточує існування і заперечує в собі істину, стверджуючи її в існуванні людини, постає перед свідомістю самої людини в трьох вимірах:

- 1) сприйняття світу речовості як сукупності ознак і відчуттів – психологізація;
- 2) як здатність фіксувати інший план прояву власного сприйняття цього світу речовості – уможливлення раціоналізація;
- 3) картини спостереження за цим сприйняттям у єдиній процесуальності суб'єкта, одиничній самосвідомості – ціннісне переживання, або аксіологізація.

Насправді саме такий стан і є тією суперечністю, потенціал творення нового в якому дійсно не скінченний, оскільки він реалізується у взаємодії ніщо із собою і має на виході появу інстанції Спостерігача або ж перманентно супроводжується цією інстанцією. Згадаймо, що у викладі Гайдеггера, незважаючи на протилежність характеристик ніщо й існування, усе ж таки немає розриву. А от людина містить розрив у собі, як про це в контексті поняття «подія» зазначав мислитель А. Бадью.

Зважимо, що йдеться про маніфестацією кваліа людини, а не відкриття окремого філософа. Інстанція Спостерігача на рівні раціоналізації описана як наявність чогось безособового й абстрактного. Але в момент своєї появи та відтворення вона набуває рис індивідуального та унікального. Тобто Іншого або інших.

Наукова новизна статті полягає у зверненні до праці А. Бергсона «Творча еволюція» в контексті порівняльного аналізу з працею М. Гайдеггера «Джерело художнього творіння». Це дало змогу зафіксувати знаходження в стані самоусвідомлення і стверджувати, що будь-яка діяльність людини, яку вона виконала й осмислила в такому статусі, є свідченням і вказівкою на процес творення, але не доводить його. Вона тільки виявляє нового учасника, що споріднений із суб'єктом і в певний спосіб відокремлений від нього.

Тож зробимо висновки. Здається, достатньо доведено, що ми можемо пов'язувати людину з процесом творіння, творення та інстанцією Спостерігача. Творення відбувається щомиті з двох причин: воно вже відбулось, і воно не може припинитись. Адже ніщо не може існувати. Воно насправді спонукає до творіння, яке в людському виконанні має вигляд творчості. Його онтологічним засновком є присутність ніщо у своєму «антипросторі». Так ніщо створює тиск на простір з вимогою здійснення. І вже факт усвідомлення ніщо є транспозицією його у свідомість та умовою «істини сутності», тобто підставою пошуку сутності свідомості й основою самосвідомості. Інваріантом його є Спостерігач. Подальший розгляд стосуватиметься саме прояснення міфологічно-нарративної історичної та метафізичної сторін творення і творчості.

Література

1. Власова Т., Макешина Ю., Власова О. Час і темпоральність: інтерпретація М. Гайдеггера versus інтуїція А. Бергсона. *Грані*: наук.-теор. альманах. 2021. № 24(6). С. 50–59. DOI: <https://doi.org/10.15421/172159>
2. Голлворд Пітер. Передмова до «Етики» Алена Бадью. *Provid*. 2016. 29 жовтня. URL: <https://provid.org/others/peredmovva-etyky-alena->

badyu-piter-gollvord/ (дата звернення: 25.01.2023).

3. Зупинка часу. *Anthropos*. URL: <http://anthropos.org.ua/uk/ostanovka-vremeni/> (дата звернення: 25.01.2023).

4. Петренко Д. В. Філософія події Жиля Дельоза. *Мультиверсум. Філософський альманах* : зб. наук. пр. Київ, 2008. Вип. 69. С. 86–94. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71832/10-Petrenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 25.01.2023).

5. Сівєрс В. А., Бугайова О. І. Праця Мартіна Гайдеггера «Джерело художнього творіння» як методологія розуміння творчості. *Культура і сучасність* : альманах. 2022. № 2. С. 16–23.

6. Янішевська Н. Філософські засади українського авангарду 1910–1930-х рр. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2010. Вип. 21. С. 84–93. С. 88 URL: https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/21/10.pdf (дата звернення: 25.01.2023).

7. Badiou Alain. *L'Être et L'événement*. Paris, 2018. 576 p. URL: <https://www.amazon.fr/L%C3%AAtre-l%C3%A9v%C3%A8nement-Alain-Badiou/dp/2757874128?asin=B00I68W8DU&revisionId=&format=2&depth=1> (дата звернення: 25.01.2023).

8. Bergson Henri. *Creative evolution*. Paris : PUF, 2007. 696 p.

9. Gott J. Richard, Li-Xin Li. Can the Universe create itself? *Physical Review D*. 1998. 29 May. URL: <https://journals.aps.org/prd/abstract/10.1103/PhysRevD.58.023501> (дата звернення: 25.01.2023).

10. Heidegger Martin. *Der Ursprung des Kunstwerkes*, 1935. <http://gams.uni-graz.at/archive/get/o:reko.heid.1935/sdef:TEI/get>. (дата звернення: 25.01.2023).

11. Heidegger Martin. *Sein und Zeit*. Elfte, unveränderte Auflage. Tübingen : Max Niemeyer Verlag Tübingen, 1967. 437 s. URL: https://taradajko.org/get/books/sein_und_zeit.pdf (дата звернення: 25.01.2023).

12. Jaspers Dr. Karl. *Die geistige Situation der Zeit*. Berlin : Sammlung Götschen, 1931. 232 s.

13. Koerrenz Ralf. *Existentialism and Education: An Introduction to Otto Friedrich Bollnow*. Palgrave Macmillan, 2017. 115 p.

14. Merleau-Ponty Maurice. *Phenomenologie de la perception*. Paris : La Librairie Gallimard, NRF, 1945, 531 p. URL: <https://s3.amazonaws.com/arena-attachments/773203/37abbc34cef050898a50dd5b1ac23777.pdf> (дата звернення: 25.01.2023).

15. Sartre Jean-Paul. *L'existentialisme est un humanisme* : conférence, 1946. URL: <https://web.archive.org/web/20211113020611/http://www.danielmartin.eu/Textes/Existentialisme.htm#Conference> (дата звернення: 25.01.2023).

References

1. Vlasova, T., Makieshyna, Yu., Vlasova, O. (2021). Time and temporality: M. Heidegger's interpretation versus A. Bergson's intuition. *Hrani*, 24 (6), 50–59. DOI: <https://doi.org/10.15421/172159> [in Ukrainian].

2. Hollvord, Piter. (29.10.2016). Preface to «Ethics» by Alain Badiou. Provid. Retrieved from: <https://provid.org/others/peredmova-etyky-alena-badyu-piter-gollvord/> [in Ukrainian].

3. Stopping time. *Anthropos*. Retrieved from: <http://anthropos.org.ua/uk/ostanovka-vremeni/> [in Ukrainian].

4. Petrenko, D. V. (2008). Gilles Deleuze's philosophy of events. *Multiverse. Philosophical almanac*. Kyiv, 69, 86–94. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71832/10-Petrenko.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].

5. Sivers, V., Buhaiova, O. (2022). Martin Heidegger's Work «The Origin of the Work of Art» as Methodology for Understanding Creativity. *Kultura i suchasnist: almanakh*, 2, 16–23 [in Ukrainian].

6. Janishevskaya, N. (2010). Philosophical principles of the Ukrainian avant-garde of the 1910s–1930s. *Bulletin of Lviv National Academy of Arts*, 21, 84–93. Retrieved from: https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/21/10.pdf [in Ukrainian].

7. Badiou, Alain. (2018). *L'Être et L'événement*. Paris, 576. Retrieved from: <https://www.amazon.fr/L%C3%AAtre-l%C3%A9v%C3%A8nement-Alain-Badiou/dp/2757874128?asin=B00I68W8DU&revisionId=&format=2&depth=1> [in French].

8. Bergson, Henri. (2007). *Creative evolution*. Paris : PUF, 696 [in French].

9. Gott, J. Richard, Li-Xin, Li. (29.05.1998). Can the Universe create itself? *Physical Review D*. Retrieved from: <https://journals.aps.org/prd/abstract/10.1103/PhysRevD.58.023501> [in English].

10. Heidegger, Martin. (1935). *Der Ursprung des Kunstwerkes*. Retrieved from: <http://gams.uni-graz.at/archive/get/o:reko.heid.1935/sdef:TEI/get> [in German].

11. Heidegger, Martin. (1967). *Sein und Zeit*. Elfte, unveränderte Auflage. Tübingen : Max Niemeyer Verlag Tübingen, 437. Retrieved from: https://taradajko.org/get/books/sein_und_zeit.pdf [in German].

12. Jaspers, Dr. Karl. (1931). *Die geistige Situation der Zeit*. Berlin : Sammlung Götschen, 232 [in German].

13. Koerrenz, Ralf. (2017). *Existentialism and Education: An Introduction to Otto Friedrich Bollnow*. Palgrave Macmillan, 115 [in English].

14. Merleau-Ponty, Maurice. (1945). *Phenomenologie de la perception*. Paris : La Librairie Gallimard, NRF, 531. Retrieved from: <https://s3.amazonaws.com/arena-attachments/773203/37abbc34cef050898a50dd5b1ac23777.pdf> [in French].

15. Sartre, Jean-Paul. (1946). *L'existentialisme est un humanisme* : conférence. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20211113020611/http://www.danielmartin.eu/Textes/Existentialisme.htm#Conference> [in French].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2023
Отримано після доопрацювання 15.05.2023
Прийнято до друку 23.05.2023